

KRONIKA
ČASOPIS ZA SLOVENSKO KRAJEVNO ZGODOVINO
24. letnik Ljubljana 1976 2. zvezek

Jože Sorn: Bucelleniji in Ruardi na Savi pri Jesenicah — Stran 69

The Bucelleni's and Ruard's at Sava near Jesenice

Jože Gregorič: Cankarjeva proslava leta 1926 v Kočevju — Stran 74

Cankar's Celebration at Kočevje in 1926

Ferdo Gestrin: Karitativna dejavnost v Piranu v poznem srednjem veku — Stran 79

Caritative Activity at Piran in the Late Middle Ages

Lojze Ude: Boj za severno mejo 1918/19 v Prekmurju — Stran 84

The Struggle for the Northern Slovene Border in 1918-1919 in Prekmurje

Tone Zorn: Dve poročili iz leta 1929 o nemški manjšini v Sloveniji — Stran 89

Two Reports Concerning the German Minority in Slovenia Dating from 1929

Miro Stiplovšek: Delavsko gibanje v to-

varni sanitetnega materiala na Viru (1936—1941) — Stran 94

Worker's Movement in the Factory of Sanitary Material at Vir near Domžale (1936-1941)

Damjan Prelovšek: Kje se je šolal kipar Franc Rotman? — Stran 106

Sculptor Franc Rotman (a. 1710-1788) — Where Was He Educated?

Marjan Britovšek: Dr. Dušan Kermavner — Stran 107

Dr. Dušan Kermavner

Miloš Rybář: Šestdesetletnica prof. Boga Grafenauerja — Stran 109

Professor Bogo Grafenauer — A Sexagenarian

Iz starih fotografskih albumov — Stran 111

Photos from old albums

Delo naših zavodov in društev — Stran 116

Notes on the activity of institutes and associations

Nove publikacije — Stran 121

New publications

Na ovitku: Sava (J. V. Valvasor, Topographia Ducatus Carnioliae modernae, 1679)

Ureja uredniški odbor. Glavni urednik Olga Janša-Zorn. Odgovorni urednik Jože Zontar

Izdaja in zalaga Zgodovinsko društvo za Slovenijo, sekcija za krajevno zgodovino — Predstavniki Majda Kunaver — Tisk tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani — Uredništvo in uprava v Ljubljani, Mestni trg 27/III — Tekoči račun 50101-678-47483 — Letna naročnina 75,00 din, posamezna številka 30,00 din

BUCELLENIJI IN RUARDI NA SAVI PRI JESENICAH

JOŽE ŠORN

O plavžu in fužini na Savi pri Jesenicah se je že veliko pisalo,¹ zato nam ne gre za nekakšen povzetek znanega. Želimo opozoriti le na nekaj dejstev, zaradi katerih je ta železarska enota bila od ustanovitve dalje skozi več kot tristo let v nedomačih rokah.

Mislimo, da nam bo samo v prid, če se bomo prav na kratko seznanili s tem, kako je bilo v 16. stoletju in nekoliko pozneje z železarstvom ponekod v Evropi, kako je vrsta zelo slabo znanih ali sploh neznanih izumiteljev ter zelo sposobnih plavžarskih in fužinskih mojstrov bistveno pripomogla k izboljšanju organizacije dela, k povečanju proizvodnje, h kakovostnejšemu presnanju surovega železa.

Plavža in fužinskih naprav na Savi — in samo o njih je tu govor — niso zgradili domačini, temveč priseljeni podalpski Italijani, sicer pripadniki beneške republike. Ta nova Sava je bila rezultat dveh pojavov, namreč tehničnega razvoja visoke peči in kakovostnega presnanja surovega železa ter migracij

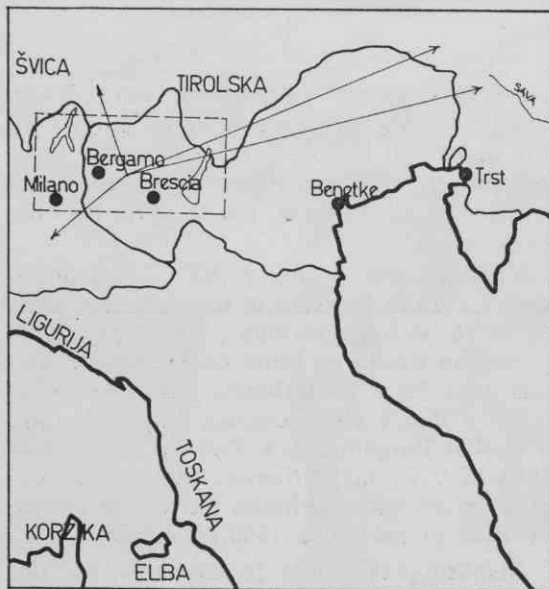
ali velikih selitev podjetnikov, mojstrov in delavcev. Tako so se prenašale izkušnje, znanje in novosti iz kota v kot Evrope, se medsebojno oplajale in rojevale mnogo novih izumov in izboljšav v plavžarstvu in fužinarstvu.

Kolikor vemo doslej, prihaja najzgodnejši opis plavža iz Švedske in datira v leto 1320. Sredi 15. stoletja so take plavže uporabljali precej na široko ne samo na Švedskem, ampak tudi že v Siegerlandu (reka Sieger se izliva v Ren v višini Bonna), dalje v Belgiji, v okolici Bergama in v Toskani, okrog leta 1500 še v Franciji. Nemški in valonski delavci so izboljšano tehniko plavljenja železove rude prenesli leta 1566 še v Sussex.²

Nemško plavžarstvo je moralo v 16. stoletju biti vsekakor zelo razvito in na dobrem glasu, sicer bi jih ne klicali na Švedsko in v Rusijo. Izdatni napredek je pomenil tudi tisti posebni tip plavža, ki so ga razvili v Franciji in Belgiji; le-tega je na Švedsko zanesla močna skupina valonskih podjetni-

kov in delavcev, ki se je ok. leta 1620 odselila tjakaj in sčasoma dvignila švedsko železarstvo na visoko tehnično in organizacijsko stopnjo.³ To in izdatne zaloge dobre železove rude so pripomogle k temu, da je sto let pozneje švedsko železo že povzročalo v Sredozemlju preglavice in skrbi slovenskemu železarstvu. Na vse to so kmalu za Švedi pripluli v isti bazen tudi še Rusi s svojim železom.

Omenili smo podalpske Italijane, toda o njih moramo zapisati kaj več. V Italiji so kopali železovo rudo na Elbi. Surovo železo iz te rude so predelovali predvsem v Liguriji in Toskani. Drugo vodilno središče glede proizvodnje in predelave železa se je izkristaliziralo v podalpskem svetu med velikima jezeroma Como in Garda v dolinah (italijansko Val), ki se imenujejo Sassina, Brembana in Trompia. Milano, Bergamo, Brescia so bila tri stara in znana središča za dobavo orožja. Toda že v 17. stoletju je tukajšnje železarstvo nazadovalo.⁴ Ko pa je še bilo na vrhu proizvodjalnih zmogljivosti, se je določeno število strokovno dobro podkovanih fužinskih družin razselilo po alpskem svetu: nekaj jih je šlo v Švico, nekaj na Kranjsko in Koroško. Naše železo je pritegnilo Locatellije, de Burgatije, Marchesije, Garzonije in druge. Med temi »drugimi« je pred sredino 16. stoletja prišla na Gorenjsko družina

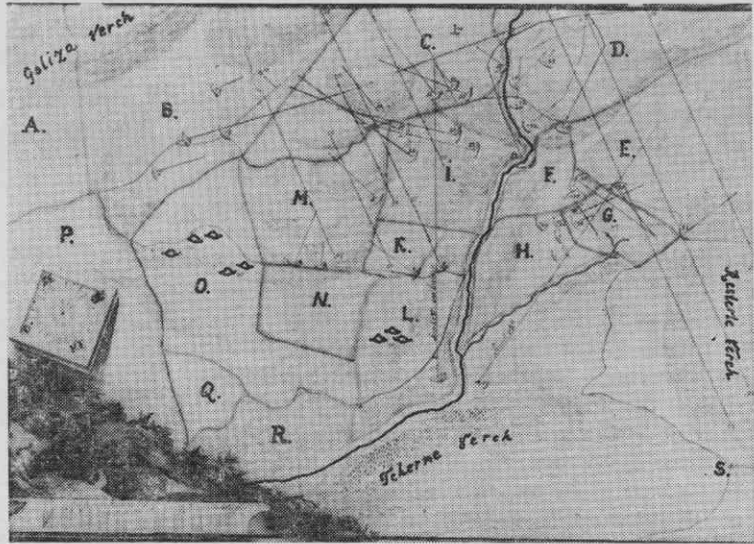
Sl. 1. Glavna železarska središča v severni Italiji so bila na Elbi, v Toskani, v Liguriji in v Lombardiji. V beneškem delu Lombardije sta mesti Bergamo in Brescia, v vojvodini Milano pa mesto z istim imenom. Nad mestom je jezero Como; Valsassina je prav blizu meje z beneško republiko, medtem ko se druge doline, na primer Valbrembana in Valtrompia, razvrščene med tem jezerom in vzhodnim jezerom Garda. Puščice kažejo smeri razseljevanja.

Bucelleni. Za zgodovino železarstva na našem ozemlju je postala imenitna zato, ker je prejela koncesijo za postavitev plavža in fužin italijanskega sistema in to ob levem bregu reke Save v naselju istega imena. Dogodek je bil odločilen: vse stare in v tistem trenutku že zastarele peči, ki so dotlej delovale na rebreh vzpetin tik nad Jesenicami, toda odmaknjene od potoka Jesenica (še toliko bolj pa od Save), so druga za drugo ugašale svoje talilne ognje. Nekaj pozneje so Bucelleniji postavili visoke peči italijanske vrste še na Javorniku in na Plavžu. Vsa ta dejavnost Bucellenijev nam nesporno dokazuje, da je na Gorenjsko prišel tolikšen investicijski kapital, kakršnega do takrat tam še niso videli. Seveda bo treba še ugotoviti, ali gre tu za trgovski kapital ali za kako drugače akumuliran kapital.

Za trenutek se moramo odmakniti in bežno omeniti še posebnosti glede tehnološkega postopka za pridobivanje kakovostnega jekla. Postopki so se razlikovali zato, ker je bila sestava rude različna. Valonci so presnali drugače kot Štajerci, Angleži drugače kot Rusi. Sivo železo, ki se je nateklo iz plavža in ki je imelo še precej ogljika, so morali tudi po večkrat presnati, da so dobili zaželeno kakovost železa. Najstarejši postopki večkratnega presnanja so znani — če se omejimo le na alpski svet — s področij Salzburga, južne Tirolske in Bergama. Iz Bergama se je njegov postopek razširil po Koroški in pozneje z Bucelleniji tudi po Gorenjski. Če so mehko železo žarili in mu pri tem dodajali ogljik s pomočjo ogljenega prahu, so pridobili jeklo. Tako imenovani brescianski ali po domače brešjanski način pridobivanja zelo kakovostnega jekla je izšel, kot pove že ime samo, še posebej iz okolice Brescie in se je s pomočjo Save zakoreninil v vseh naših vodilnih fužinah.

Brešjanski plavž in brešjansko jeklo ne pomenita samo novega tehnološkega postopka, ampak kar novo kvaliteto proizvodov. To pa je vsekakor bilo treba doseči, če se je gorenjsko jeklo hotelo uveljaviti na italijanskem tržišču, ki ni bilo kar tako, saj je dobro poznalo in uporabljalo izvrstne ligurske in lombardske jeklarske proizvode.

Iz celotne dejavnosti Bucellenijev na Savi in v okolici moremo povzeti misel, da so dobro gospodarili kar kakšnih 130 let. V začetku 18. stoletja se je njihova gospodarska moč pričela krhati, vendar so se držali na Savi vse do leta 1764. Takrat so bili še lastniki dobro delujočega plavža in fužine, ki je imela štiri kladiva-repače s pripadajočimi ognji na jeklo. Nekaj let pred tem dogod-

Sl. 2. Floris distriktov ob potoku Jesenica. Vzhodni hrib se na karti imenuje Razdrti vrh (Resterte Verch) danes bi ga iskali nekje na zgornjem koncu Javorniškega rovta blizu Pustega rovta pod Korenščico. Če so rovi risani pravilno po merilu, potem so bili zvrtni nekateri rudniki železa tudi po več desetlin do 50 metrov globoko v hrib. (Arhiv dvorne komore, Dunaj, Zbirka kart, signatura Pb 15).

kom, namreč pred umaknitvijo Bucellenijev s Save, so ocenili vrednost plavža, fužin in rudnikov železove rude oziroma jeklenčeve rude. Za te rudnike so dali leta 1761 izdelati ležne karte. Doslej smo evidentirali dve; prva kaže kope oziroma rove železove rude v trikotniku Golica—Črni vrh—Razdrti vrh, druga rudosled na svinec na Blažuni v bližini železovih rudnikov. Kope v navedenem trikotniku so pozneje pričeli imenovati »Savske jame«.

Pomembno »malenkost« ali karto rudnikov jeklenčeve rude si moramo ogledati nekoliko bliže. Na sliki 2 je kliširan del te karte,⁵ ki je morda sploh prva karta Savskih jam, vsekakor pa ena izmed najstarejših upodobitev. S črkami so zaznamovani posamezni distrikti. Distrikt A se je imenoval Lešnik oziroma v originalu na karti die löschnig, diskrit B Mreža oziroma die Meressa, C Lihtenberg (der lichtenberg), D Zadnje gore (der Sadne Gore), E Razdrnice (die Resterneze), F Cigan (der Zigan), G Zgornji birnšok (der Obere Birnschock), H Spodnji birnšok (der Untere Birnschock), I Voklje (die Vockle), K Za zadnjim plavžem (Sa Saden Plaahaus), L Zadnji plavž (Saden Plaahaus), M Zgornji brand (der Obere Brand), N Spodnji brand (der Untere Brand), O Za pustoto (die Sapestota), P Baška okolica (die Watscher Gegendt), Q Pustota (die Pestota), R Rovtiše (die Rotisch), S Križišče poti, kjer sta mejili savsko in javorniško fužinsko območje. Fužini Sava je pripadalo devet distriktov, Plavžu štirje, tri sta si delila Sava in Plavž en sam distrikt (B), ki je obsegal vzhodno polovico Golice s podnožjem, so si delili Plavž, Sava in Javornik. V distriktu K, ki je pripadal Plavžu,

je imel svoj rov v jeklenčevo rudo Jernej Jeran, v distriktu B je bil Repkov kop, v savsko-plavžkem distriktu je imel svoj lastni rov Primož Jeran, blizu njega je kopal podobni kopač Jurij Jeran, v istem dvojnem distriktu D se je pehal za rudo Kladnik, spet samo v savskem distriktu E si je lastil rudokopno pravico Luka Noč, ki je imel podobnega soseda Blažeta Blažiča (ta je imel drugo jamo še v distriktu H), v savskem distriktu F je delal za svoj račun Kosmat, zraven njega pa Gregor Blažič, medtem ko je kopal Bolc za plavž Sava (distrikt G). — Vsega skupaj je bilo omenjenega leta 31 kopov ali rofov, toda šest jih že ni imelo nobene rude več, sedem še zelo malo, štirje so bili srednje založeni, bogatih rude je bilo 14 kopov.⁶

Priložena karta je zanimiva vsaj iz treh razlogov. Najprej vidimo, da v tem času še niso rudnega ozemlja razdelili s pomočjo jamskih mer pravilnih geometričnih oblik na enako velike dele, marveč so ga razparcelirali na tako imenovane distrikte, ki so bili različno veliki in so imeli različne oblike. Glede velikosti smo si izbrali tistega s črko N; ima zelo približno obliko kvadrata, kjer meri vsaka stranica okoli 180 metrov. Z njegovo pomočjo dobimo določeno podobo o obsežnosti rudnatega ozemlja. Potem opazimo, da so neposredno pod črko L in nad črko O vrisana stara izsipališča nekdanjega zadnjega plavža (besedilo o distriktu L smo podčrtali tudi zgoraj), ki je prenehal obratovati približno sredi 16. stoletja in je bila tradicija o njem še dvesto let kar živa. Izsipališča pri črki L so nekoliko nad današnjim Domom pod Golico, druga pa severozahodno odtod.

Zgodovinar Alfons Müllner pravilno trdi, da je bil zadnji plavž vetrna peč,⁷ saj so izsipališča pod črko L oddaljena 120—130 metrov od potočka Jesenica oziroma od sotočja daljšega Belega potoka in krajšega Črnega potoka, izsipališča pri črki O pa celo več kot 350 metrov od potočka. Če bi peč že bila na vodni pogon, bi žlindro odlagali kar na bregu; pri majhnih vetrnih pečeh se namreč po vsakem taljenju ni nabralo toliko odpadnih snovi, da bi jih morali voziti kam daleč proč od peči. Končno dopušča terminus »zadnji plavž« (tehnično gre seveda le za talilno peč skromnih razsežnosti) pravzaprav dve razlagi: krajevno, ko je šlo za poslednjo peč, ki bi jo srečali, če bi korakali ob Jesenici navzgor, in časovno, če bi se vprašali, ali po njej, ko so jo že opustili, ni talila še katera peč. V našem primeru je šlo za posrečeno povezavo obeh možnosti.

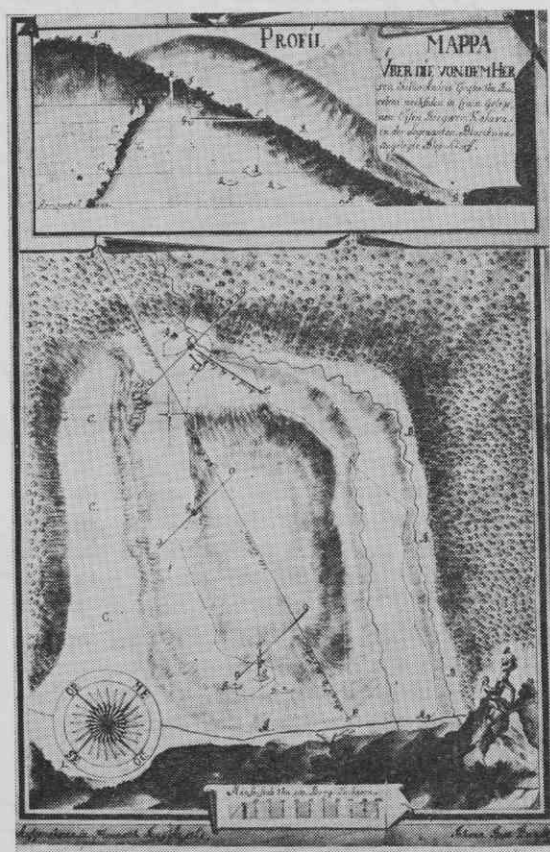
Na tem področju pod Karavankami je svinca bilo zelo malo. Kljub temu je Julij

Andrej Bucelleni prejel pravico kopanja in koncesijo za talilno peč. Kop svinca je bil na kraju, ki so mu rekli Blažuna.⁸

Priselitev Lombardov v naše kraje bi seveda mogli osvetliti tudi še z dogodki splošno družbenega značaja, ne samo z ekspanzijo severnoitalijanskega železarskega podjetništva; mogli bi spregovoriti o renesansi v širšem pomenu besede, o politiki beneške republike do habsburške monarhije, o težnji gospodarskih krogov v Benetkah, da se dokopljejo do določenega vpliva na proizvodnjo onstran Jadrana, morda celo o tem, da so Habsburžani hoteli zavestno pridobiti nekaj beneških podjetnikov, da bi jim modernizirali železarstvo na Gorenjskem, (saj so Bucelleniji pozneje postali avstrijski grofje!). Toda to bi nas oddaljilo od glavne smeri pisanja, to je, opozoriti na lastniške, proizvodne in organizacijske spremembe na Savi.

Leta 1766 je Savo priposestvovala družina Ruard, ki se je v Avstrijo priselila iz današnje Belgije. Medtem ko pri Bucellenijih ne vemo točno za nagibe, ki so jih pripeljali v naše kraje, smo pri Ruardih veliko na boljšem. Avstrija prve polovice 18. stoletja je — da bi gospodarsko hitreje napredovala — širokopotezno vabila na svoje ozemlje tuje podjetnike. Tako sta prišla na Dunaj tudi brata Ruard, starejši Ivan in mlajši Valentin. Trgovec na velike razdalje je bil samo Ivan; leta 1742 je postal privilegirani grosist ali tako imenovani skladiščnik na ta način, da je izkazal 30.000 fl čistega dobička. Bilanca per 31. december 1741 mu je sicer res izkazala čistega dobička za nekaj več kot 20.246 fl, zato pa mu je razliko primaknil Viljem Jenami (Jeune Ami?). Kmalu ni bilo treba nobenega prijateljskega pologa več in aprila 1746 sta brata podpisala družabniško pogodbo za ustanovitev skupne firme (per Raggion), ki naj bi trajala 12 let, nakar bi Valentin vodil trgovske posle v svojem imenu.⁹

Kot poslovni človek je Valentin mnogo potoval in se gotovo zadrževal tudi v Trstu, kjer je delovalo med drugim tudi nekaj francoskih firm, s katerimi bi utegnil biti poslovno povezan. Mudil se je tudi v naših krajih; kako drugače si namreč ne moremo razložiti dejstva, da je leta 1762 v družbi z ljubljanskim trgovcem Jožefom Desselbrunnerjem kupil manufakturo sukna na Selu pod Ljubljano in ji ostal solastnik šest let.¹⁰ Ne smemo pozabiti, da je izhajal iz dežele, kjer je bila tekstilna industrija dobro raz-

Sl. 3. Zgoraj naris ali profil, spodaj tloris nahajališča svinca na Blažuni. To karto je zrisal junija 1761 geodet Ivan Krst. Haassl v rudarskih klaftrah. Karta na sliki 2 sicer nima navedenega niti geometra niti letnice, ker pa je enota s to karto, ni dvoma, da je obe zrisal Haassl ob istem času. Da sta karti enota dokazuje tudi ista signatura: Arhiv dvorne komore, Dunaj, Zbirka kart, signatura Pb 15.

vita, in najbrž je upal, da jo bo mogel preurediti na proizvodnjo finejših suken po vzorcu francoskih in nizozemskih draperij. Medtem je zvedel, da je naprodaj jeklarna s plavžem na Savi.

Zanemariti ne smemo še druge poti, ki je pripeljala Ruarda na Gorenjsko. Zaradi velike žitne trgovine v smeri: ogrske dežele — Trst — prekmorski kraji se je Trst sorazmerno hitro uveljavljal kot mednarodno pristanišče. V šestdesetih letih 18. stoletja je že bila dobro znana tamkajšnja firma Brentano, Cimaroli in Venino, ki je med drugim kupčevala s slovenskim žitom, bila delničar prve tržaške zavarovalne družbe, ustanovljene leta 1766, samo Brentano in Cimaroli še delničarja druge podobne družbe (ust. leta 1779).¹¹

Navedena firma treh tržaških trgovcev je kupila savski plavž s fužino na licitaciji 6. junija 1764. Zalagala je namreč z denarjem in žitom fužinarja Julija Andreja grofa Bucellenija. Pozimi 1766 je tržaška trgovska trojica prodala plavž s fužino za 60.000 fl kupcu Ruardu.¹² Upravitelj Anton Deiller in drugi vodilni ljudje v fužini so Valentinu pomagali, da je izdelal načrt za povečanje in modernizacijo podjetja. Leto dni pozneje je že dokupil zemljišča in druge nepremičnine okrog fužine, na primer mlin na šest koles, žago, parcelo Hrenovco in drugo; vse to je ležalo na fužinski strani Save, torej na njenem levem bregu, ki so mu po domače rekli »Krajo«, to je, Na kraju. Na nasprotnem bregu reke je dokupil njivico in še nekaj nepremičnin.¹³

Delo za povečanje in zboljšanje obratov je bilo kar znatno; računsko ga moremo dokazati takole: Ruard je fužino kupil za 60.000 fl, račun aktive in pasive za čas 1. julij 1767 — 30. junij 1768 je pa že izkazal vsoto 83.439 fl 22 kr.¹⁴ Seveda si je sposobil nekaj večjih vsot,¹⁵ toda te je uporabil, kot ugotovi bilanca, v koristne investicijske namene.¹⁶ Seznam reparacij, ki jih je vodil na Savi v obeh letih 1768 in 1769 Deiller, nas pouči, da je dal podjetnik postaviti povsem novo visoko peč. Stroški zanjo so znašali nekaj malega več kot 687 fl, pri čemer seveda niso računani drugi deli, potrebni za plavž, na primer pihalo, železne vezi in podobno. Prav zanimivo je, ga je sosedni fužinar Žiga Zois plačal nekaj let pozneje za novo visoko peč v Bohinjski Bistrici približno prav toliko. Odgovor za sorazmerno cenenost gradnje plavža je v tem, da so glavni gradbeni material (kamnite kvadre, apno, železne vezi itd.) pripeljali iz neposredne okolice, medtem ko so morali težja in lažja kladiva, nor-

ce in repače, kupovati na Koroškem ali Štajerskem in jih razstavljene pripeljati domov; po montaži so morali delovati brez najmanjše napake. Zato je bilo težko kladivo redno trikrat do štirikrat dražje od same peči. Četudi bi k njej prišteli pihalo in druge dele, bi se sorazmerje stroškov bistveno ne spremenilo.¹⁷

Opozoriti želimo še na neki pomemben element. Tako Ruard kot fužinski sosed Zoisa svoje poslovanje bilancirala; vodila sta potrebne knjige. Kako je bilo z Bucelleniji, še ne vemo natančno, za domače fužinarje v Kamni gorici, Kropi in drugje pa moremo trditi, da so si sicer tudi marsikaj zapisali in pismeno kalkulirali (o tem imamo dokumente), da pa jim je dvojno knjigovodstvo povzročalo zelo zelo dolgo časa kar majhne glavobole.

Trgovske posle na Dunaju je Ruardu vodil in firmo podpisoval od 1. januarja 1769 dalje knjigovodja Ivan Hochkofler za dobo naslednjih deset let. Sklenila sta tudi družabniško pogodbo, po kateri se je dunajska firma glasila Valentin Ruard & Comp. Kmalu so šli dunajski posli rakovo pot in podjetje je dobilo prisilno upravo. Spomladi 1770 so firmo črtali.¹⁸ Tako je Ruard ostal samo gorenjski fužinar. Sava namreč ni bila sestavni del citirane firme in prisilne uprave niso mogli razširiti še nanjo. Biti moramo točnejši in reči, da Ruard ni ostal zgolj fužinar, ampak tudi lastnik nogavičarske manufakture, ki je delovala na Jesenicah in v okolici.

Leta 1775 je odkupil Ruard od Zoisa še brešjski plavž v kraju Plavž in jeklarsko fužino v Mojstrani s tremi ognji in tremi kladivi. Po teh lastninskih premikih sta se oba vodilna »slovenska« železarska oziroma jeklarska podjetnika lotila posegov, ki so pomenili kar spreminjanje dotedanje strukture glede organizacije dela v fužinah in v rudnikih ali Savskih jamah. V ta namen je Ruard iskal leta 1781 na Štajerskem kovaškega mojstra. Kolikor nista uspela izpeljati vseh reform pred letom 1800, sta jih nadaljevala, oziroma so jih nadaljevali njihovi nasledniki po letu 1820.

Valentinov sin Leopold Ruard ni podjetja samo razširil (novi rudniki železa, nakup pasješkega plavža s fužino, pridobitev premogovnika v Zagorju ob Savi), ampak se je uveljavil tudi kot pospeševalec novatorstva. V tem je bil precej podoben sodobniku Žigi Zoisu. Eksperimentiranje s premogom v savskem plavžu in fužinskih ognjiščih leta 1796 je jasen dokaz o tem, kakšno smer razvoja je Leopold Ruard predvidel tudi za

Savo in druge firme.¹⁹ S svojim novatorstvom je bil daleč prezgoden, saj je preteklo še naslednjih 75 let do dne, ko je premog prišel ponovno do njegove Save, a takrat ga niso pripeljali kmečki vozovi, temveč že parna lokomotiva. Prav gotovo je vzrok za to, da sta tako Ruard kot Zois obratovala vse do vključitve v Kranjsko industrijsko družbo z ogljem in vodnimi pogoni, pač v dejstvu, da je sicer gospodarsko zelo napredni gorenjski kot dobil železniško zvezo s svetom leta 1870, torej skoraj takrat, ko je zaživela KID.

To se je dogajalo v času, ko so imele železarne Štore, Prevalje in nekateri obrati drugih strok že po nekaj parnih strojev, tudi lastne industrijske tire, lastne premogovnike, pri vsem pa Prevalje še posebej svoj lastni moderni plavž s taljenjem železove rude s pomočjo koksa.

OPOMBE

1. Citiramo samo dve deli: Alfonz Müllner, *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien, Wien und Leipzig*, 1909, str. 373—435 — in Ivan Mohorič, *Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem*, I, Ljubljana 1969, str. 81—89, 117—121, 134—136. — 2. Hermann Kellenbenz, *Europäisches Eisen — Produktion-Verarbeitung-Handel (Vom Ende des Mittelalters bis ins 18. Jahrhundert) — v: Schwerpunkte der Eisengewinnung und Eisenverarbeitung in Europa 1500—1650*, Köln—Wien 1974, str. 402. — 3. K. -G. Hildebrand, *Das schwedische Eisen 1500—1650 (Schwerpunkte...)*, str. 1—16). — 4. Domenico Sella, *The Iron Industry in Italy, 1500—1650 (Schwerpunkte...)*, str. 91—105). — 5. Original ima na desni strani še

obsežno legendo, poleg tega še naris ali profil rudnikov, toda zaradi preglednosti tlorisa smo legendo in profil izločili. — 6. Vse te podatke vsebuje legenda k citiranemu tlorisu distriktov in rudnikov. — Podroben opis ima tudi Müllner, op. cit., str. 374 in zlasti 382. — 7. Müllner, op. cit., str. 382, in Ivan Mohorič, op. cit., str. 81—82. — 8. Karta nima obsežnejše legende, zato ne moremo o Blažuni spregovoriti kaj več in je ne moremo točneje lokalizirati. — 9. Dunaj, Mestni arhiv, Merkantil—Protokoll, Bd I, fol. 711. — Prepise izpiskov iz dunajskega mestnega arhiva mi je izročil dr. Josip Zontar, za kar se mu tu zahvaljujem. — 10. Jože Šorn, *Ljubljanska suknarna*, *Zgodovinski časopis* IX, 1955, str. 80—83. — 11. Jože Šorn, *Delovanje komercialnih konsesov*, *Zgodovinski časopis* XXIV, 1970, str. 13 in 16. — 12. Dunaj, Mestni arhiv, Merkantilno sodišče, fasc. Ruard, Nö Merkantil — und Wechselgericht Fasz. 3 R No 1, fol. 35—39. — 13. Prav tam, fol. 72—73. — 14. Arhiv Slovenije, Ljubljana, fond Ru F II, Ruardov arhiv, fasc. 6. — 15. Za kritje stroškov blizu 17.000 fl si je Ruard sposodil konec leta 1769 kar 21.550 fl, Jožefu pl. Fuchsu pa izstavil *carto bianco* za 30.000 fl (Vir v op. 12, fol. 69). — 16. Inventura je pokazala, da je v žitnici 170,5 mernika pšenice, 30 mernikov rži, 140 mernikov sirka, potem 22,5 mernika ajde, 73 funtov olivnega olja, 5 kancov soli, 80 hlebcev kruha, 29 funtov masti, 780 masov vina, itd. Smodnika so natehtali 45 funtov ali po naše 25,20 kilogramov (Vir. v op. 12, fol. 81). — 17. Seznam reparacij, ki jih je vodil na Savi od 1768 do 1769 upravitelj Anton Deiller. Gradnja klavž v gozdu Belca je stala najprej 1407 fl, potem še 698 fl, klavž v Beznici 576 fl, ostrejša za štiri fužinske objekte 102 fl — itd. (Vir v op. 12, fol. 43—51). — 18. Dunaj, Mestni arhiv, Merkantil—Protokoll II/2, fol. 905. — 19. Popis eksperimentiranja podrobno navajata Müllner, op. cit., str. 430—433, in Mohorič, op. cit., str. 134—136.

CANKARJEVA PROSLAVA V KOČEVJU LETA 1926

JOŽE GREGORIČ

»Cesarska cesta« od Vrhnike proti Ljubljani, ki jo je Cankar tolikokrat prehodil z materjo ali sam, v blatu ali prahu, je danes asfaltirana in namesto počasnih kolesljev z zaspanimi in osornimi furmani švigajo po nji svetli avtomobili in težki tovornjaki.

Tudi Bevke so se od Cankarjevih časov močno spremenile, zlasti odkar raste na Policah čisto novo naselje z ličnimi in udobnimi hišicami. Le okoli bevške cerkve z močnim zvonikom in okoli župnišča se ni dosti spremenilo.

Po mnenju Izidorja Cankarja, urednika Cankarjevih Zbranih spisov, je Ivan Cankar mislil na župnišče v Bevkah, ko je opisoval v Martinu Kačurju farovž v Blatnem dolu; to je morda pisatelj sam povedal bratrancu Izidorju. Prav tako se splošno misli, da je Cankarju za župnika v Martinu Kačurju služil kot model župnik Jurij Rozman (1846—1933), ki je bil v letih 1876—1901 za župnika na Rakitni, nato pa do leta 1929 v Kovorju pri Tržiču. Umrli je leta 1933 v Trbojah ob Savi. Po Rozmanovi smrti je Jo-